

BAJ VAN AZ ÍRÓKKAL

Arthur Millernek egyetlen írását sem ismerem. Amit tudok róla, napisajtó-tudomány. Sikerei voltak Franciaországban és másutt, színész nő a felesége; Európából hazament Amerikába, hogy a kongresszusi bíróság elé álljon, ez a bíróság elítélte, az ítélet még nem jogerős.

Az érzésem, hogy Arthur Miller helyzete sokkal könnyebb volna, ha bűn volna az, amivel vádolják. Akkor talán nem ment volna haza a korlátlan lehetőségek (és lehetetlenségek) följére, akkor talán töredelmes bűnbánatot mutatott volna, ami mindenütt enyhítő körülmény, akkor talán — mert ez is előfordult már, — megvesztegetett volna valakit, vagy hagyta volna, hogy őt vesztegessék meg, és lehetett volna így megvesztegethetetlenül hűséges fia szép, nagy, hatalmas és feltétlenül szabad hazájának.

Nem tette egyiket sem. Még csak azt sem, amit követtek tőle, hogy megmondja, kikkel találkozott a szabad föld egyik engedélyezett pártjának összejövetelén. Különben, ő nem is volt tagja ennek a pártnak, csak érdeklődő volt, az író ugyanis mindig és minden iránt érdeklődik, ez a mestersége. Az író tehát ugyanis az ember érdekli, a bankár, a politikus, a hajóács, a mozsizínész, a sírásó, a hívó és a hitetlen. Egy szóval: az ember.

Nincsen olyan iskola a világon, amelyben ne tanítanak a gyerekeket arra is, hogy az áruklodás bűn. Alig van ország a világon, amelyben ne kívánnák meg a felnőttektől az áruklodást. A Judásokat megveti az utókor, a Judásokat esetleg kitünteti a jelen, ezen nem lehet segíteni. Könnyű bölcsesség volna megállapítani, hogy ez nem szép, mert emberi és azt is, hogy szép mert emberi.

Nekem tetszik, hogy Arthur Miller inkább a börtönt vállalja. Akik elítélik, azoknak biztosan nem tetszik. Mindenkinnek igaza van a maga szempontjából, hiszen az igazság megfogalmazása nem örökérvényű.

Egy halott magyar író azt írta egyszer: az író feladata örködni a tiszta fogalmak és a sűrű, gomolygó emlékek fölött. Az az érzésem, hogy Arthur Miller ezt a feladatot vállalta, örködni a tiszta fogalmak felett. Ha nem volna igaza, akkor is igaza volna, mert nem tehet mást: ő éppen így Arthur Miller és sehogyan másképp.

Az írásait előbb-utóbb elolvasom. Addig is, előlegként, nagy írónak, embernek tisztelen. (g)

A HALOTT ÍRÓ

A halott író, akit az imént idéztem, nem érte meg, hogy nagy író legyen, és ha megérte is talán, azt semmiképp, hogy a nevét megismerjék a szélesebb olvasórétegek.

Ő, aki ör akart lenni a tiszta fogalmak és sűrű, gomolygó emlékek fölött, meghalt a börtönben, amely elől egész fiatal életében menekült. Azt írta, hogy végtelen reményben halt meg.

Könyve, „A menekülés könyve”, Londonban jelent meg, 1943-ban. Verseit, amelyek ebben a könyvben jelentek meg, Budapesten, Párizsban, Marrakechben, Tangerban és Londonban írta. Roger Martin du Gard, a nobeldíjas francia, nagyon tehetséges írónak hitte, és a versei azt bizonyítják, hogy a francia író nem tévedett.

Utolsó versének címe: Utban az otthon felé. Akkor már recsegték és ropogtak a hitleri birodalom eresztékei, az író készült a szabad élet felé, és azt imádkozta, hogy az otthon világít, elérjük még az éjjel, és majd egymás kezébe tesszük az életünket, a multat eltemetjük és a jövő áll a helyére.

A már lassan elfelejtett Rajk-rehabilitáció idején, író-társai azt követelték, hogy rendezzenek egy szép utótemetést a börtönben meghalt Havas Endrének is.

Megkapja vagy nem kapja meg, azt hiszem mindegy neki.

(9)

A NÉGER GYEREKEK

Búza érkezett Moholra, ebbe a tiszamenti bácskai faluba, búza érkezett a távoli Texasból. A rakodómunkások végeztek egyhangú munkájukat, ám egyszer csak az egyik meglepődve felkiáltott. Lehet, hogy éppen így mondta: — Nézzétek, egy pénztárca! — Mert azt találtak a búzában. Összesereglettek és nézegették. Találtak benne encsemencsemeket, no meg mindent, amit pénztárcában találni lehet. Később aztán kitudt, hogy Charles Francis texasi munkás tulajdona, aki bizonyára akkor vesztette el, amikor a búzát berakodták...

S megtalálták ott két néger kisgyerek fényképét. Két főköttős néger kisgyereket. Most innen néznek ránk, az újság hasábjairól. Fiúk-e, lányok-e, nem tudni. Felnőttek-e már azóta, mióta e kép készült, vagy még mindig gyerekek? Mi van velük, merre és hogyan élnek? Élnek-e még?

Ez a két gyerek, itt Bácskában Moholon, megmarad örökre gyereknek. Mert a két kis néger megtetszett a rakodómunkásoknak, kópiát készítettek a képről, berámázták, s otthonukban, a malomban a falra függesztették. Május elsején pedig az ablakjukba tették...

Aztán levelet írtak Charles Francissnak. „Itt küldjük a pénztárcád, mert hisszük, hogy szükséged van rá, hiszen értékes dolgok vannak benne”, írták. Mert a különféle iratok mellett a személyazonossági igazolványt, a szakszervezeti könyvecskét, takarékkönyvecskét és százhusz dollárt találtak.

Erről ad hírt az újság.

Sokáig néztem a két kis néger gyereket, itt az újságban. Bizonyára soha életükben nem kerülnek ebbe a kis bácskai faluba, Moholra, de annak is abba a termébe, ahol képüket őrzik, s ahol örökre, még ötven év múlva is, ha élnek, ha halnak, megmaradnak gyereknek.

Néztem a képet, aztán a hírrel együtt kivágtam és legkedvesebb holmijaim, emlékeim közé tettem.

Ugyan miért? Ugyan miért?

TILTAKOZÁS HELYETT

Az atom- és hidrogénbombák mindenre fittyethányva hoi itt, hol ott robbannak. Nevadában, Karácsony-szigeteken, Szibériában. A tudósok világszerte apellálnak, tiltakoznak, ki-ki vérmérséklete szerint. — Az elkövetkező húsz év alatt jelentősen több gyerek születik testi és szellemi fogyatékossgal... Milliók élete rövidül meg 5—10 évvel... A fokozott rádióaktív sugárzásnak kitett ember leukémiát kap... Az atomrobbantások áldozatai saját gyermekeink lesznek... Az emberiség megmentése érdekében be kell tiltani az atom- és hidrogénbomba-robbantásokat...

Okosan, higgadtan és kimérten tiltakoznak a tudósok. Felhívják az emberiség figyelmét a veszélyre, és megnyugtattják saját lelkiismeretüket.

Engem mégis az a másik tiltakozás fogott meg, a hirosimai lányok tiltakozása. Pedig szavukat sem hallatták. Nem fordultak az emberiséghez, a világ nyilvánosságához, nem fordultak senkihez. Egy képen láttam őket: végeleáthatatlan sorban állnak az orvosi rendelő előtt. Rendszeresen járnak vizsgálatra. Húsz évesek tán, csinosak, fiatalok. Az atomsugárzás első áldozatai.

És mégis, ahogy ott állnak, megrázóbb tiltakozás az mindennél.

Ismét adatok jutottak eszembe: japán haláshajókat lepett el az atomhamu... Franciaország felett a rádióaktivi-

tás megkétszereződött... München, Osló, Koppenhága felett is... 1953-ban Utahban, a nevadai robbantás alkalmával egy kis város 5.000 lakosa ezerszer nagyobb sugárzásnak volt kitéve, mint amennyi azoknak megengedett, akik hivatásuknál fogva résztvesznek a próbákban... A föld légkörében ma 18 kilogramm rádióaktív strontium 90 van, s 12 kilogrammal meg lehetne mérgezni az egész emberiséget, ha közvetlen érintkezésbe kerülne vele...

És, igen, a csontodban van, nyájas olvasó, neked is a strontium 90, bár erről nem is tudsz, jól tapogasd meg kezéd, lábad, bordád, ott van a csont-rák csirája...

Ekkor sorrajártam ismerőseimet, s megkérdeztem, mi képpen rokonszenveznek a csont-rákkal, leukémiával, gyengeelméjűséggel... És meglepetésemre egy sem rokonszenvez vele. A kilencvennégy közül egy sem. Annyit kérdeztem.

Am kitartóan kutattam tovább. Az egyik lapban ráakadtam egy amerikai képviselő kijelentésére. Nem jegyeztem meg a nevét, bár érdemes lett volna. Ezt mondta: — Szükség van az atomfegyverekre, atombombára, és a robbantási kísérletekre, bármilyen kockázattal járnak is. Ezek az atomfegyverek védik meg a szabad világot a kommunista veszélytől. Azt mondják, a rádióaktív sugárzástól unokáink gyengeelméjűek agyalágyultak lehetnek. Ezzel szemben megérhetnénk, hogy unokáink kommunisták lesznek. Választhatunk... —

A kommentáló megállapította: ez a fickó az agyalágyult unokákat választotta...

S a bombák egyre-másra robbannak, nap-nap után.

A magam részéről nem apellálok és nem tiltakozom. A mai krónikás dühös tehetetlenségével jegyzem fel e sorokat, adalékul szánom a XX. század és a civilizáció történetéhez.

mn

SZOKÁSOM MORFONDÍROZNI

Az a Ben Gurion is szocialistának vallja magát és Guy Mollet is annak vallja magát és a kambodzsi herceg is, és...

Mi tagadás, ez egy kissé zavar engem, ám azt sem tagadhatom, igencsak elámultam, amikor szintén szocialista barátom azt mondta: őt a fentiek megnyugtatják. És meg is okolta: úgy látszik a szocializmus már valóban annyira megerősödött széles e világon, a szocialista eszmék már olyan vonzóak széles e világon a tömegek körében, hogy már szinte divatos szocialistának lenni. Ma-holnap mindenki szocialista lesz. És persze mégsem az.

Mert hát nézzünk egy szocialista kormányt, például a franciát: állig felfegyverzett katonák ezreivel „békélteti” az algériákat. És kilátástalanul háborúzik a népfélszabadító mozgalommal. És százzámra békélteti meg a függetlenséget és szabadságot követelőket a halállal. És lefejezti Bacheche Ben Hamit, aki bevallotta, hogy megölte Frogert, Alger francia polgármesterét, ám utána azt is bevallotta, hogy a rendőrségen közben majdnem agyonverték, most tehát, amikor az orvosok is megállapították a verés még mindig látható nyomait, bevallja, hogy nincs mit bevallania. Ám ennek ellenére lefejezik, és nem segít rajta az sem, hogy a francia nacionalista „Le Journal d’Alger” még Bacheche elfogatása előtt közölte, hogy öten vallották be a gyilkosságot, de a merényletet csak egy hajtotta végre, s ez annál is inkább érdekes, mert senkire se tudják bizonyítani. Bacheche se tudták. De ez nem segít rajta...

Amikor azután Robert Lacoste-t, Algéria „békéltető” főkormányzóját meglátogatták az amerikai újságírók, egyikük kikísérte Lacoste feleségét a rezidencia parkjába. Az újságíró elragadtatva dicsérte a szép parkot. Ekkor — a „Time” szerint — az asszonyból kitört: „Én gyűlölöm ezt, gyűlölöm ezt! Az én férjem szocialista, és egész pályafutásán mindig csak segíteni akart az embereken. Most pedig ime, mit csinál itt...” És sírvafakadt.

Lelkiismeretfurdalás?

Nem tehetek róla, szokásom morfondírozni.

Arról sem tehetek, mi jutott ekkor eszembe:

a tömeggyilkos SS-tiszt, aki tíz év leteltével elment azoknak a sírjához, akiket legyilkoltatott, egy csokor ibolyát tett a sírra, s ez megnyugtatta lelkiismeretét...

a középkori inkvizitor, aki arról prédikált, hogy a gyilkosság bűn, s az eretnekeket máglyán égette, lelkiismeretét azzal nyugtatva, hogy: nem hullott vér...

Soroljam még?

Nem tehetek róla, szokásom morfondírozni...

mn

A CSALHATATLAN

A pápa őszentsége, a csalhatatlan, az isten földi helytartója, — ez a mostani pápa, a XII. Pius, ugyancsak csinosan blamáta magát nemrégiben. Nagyon agilis ember ez az isten-helytartó. A híradások szerint csak az elmúlt évben 86 különféle tárgyú előadást tartott. Nem is csoda tehát, ha tizenöt vaskos kötet telt meg munkáival, beszédeivel, most, hogy kiadta.

Az „Il Mondo” római lapban Carlo Falconi, a vallásügyek és a vatikáni problémák kiváló ismerője ismertetőt

írt a könyvekről. Alapos, objektív kritikát, amelyet a komoly könyvekről és szerzőkről írni szokás. Kimutatta, hogy a pápa beszédeinek sok gyenge pontja van. Gyakran felszínes rögtönzések ezek a beszédek, nem találni bennük semmi újabb, eredeti gondolatot, irodalmi értékük sincs. Ambiciózus ember a pápa, írja Falconi. A legkülönbözőbb témákról beszél. De nagyfelkészültségű szakemberekhez is úgy beszél, mintha maga is szakember lenne. Így például az asztrofizikáról, az energia törvényeiről, a papírgyártás történetéről, a mikrobiológiáról, gastroenterológiáról, s az ég tudná, mi mindent sorol még fel Falconi, amiről a pápa beszélt. És megállapította: ebből nyilvánvalóan kitűnik, hogy a pápa enciklopédista-mániában szenved.

Am a pápa mindezzel csúnyán blamálja magát, mert gyakran olyasmit állít, ami téves, ami nem igaz, viszont a pápa közismerten „csalhatatlan”, ám a hívő katolikusok (és főleg a szakemberek) ezrei látják, hogy a pápa egyre-másra lehetetlenségeket állít...

A vatikáni sajtó elkezeredetten támadta meg Falconit. Követeli, hogy azt a „szerencsétlen, neveletlen alakot” állítsák bíróság elé, amiért „megsértette az egyház fejét”.

...Valamikor a középkorban egy pápa máglyára akart vetni egy tudóst, mert vele ellentétben, azt merészelte állítani, hogy a föld forog a nap körül, s nem fordítva. Ez a Pius már valószínűleg belátja, hogy mégiscsak a föld forog a nap körül és nem volt igaza annak a „csalhatatlan” pápának...

Ennek a Falconinak pedig alighanem szerencséje van, hogy azért mégsem élünk már a középkorban...

EGY „BARÁTI MEGGYŐZÉS” TÖRTÉNETE

Amikor március végén az Amerikai Filmművészeti Akadémia kiosztotta hagyományos Oscar-díjait a legjobb filmeknek, Robert Reach-nek ítelték oda a legjobb forgatókönyvért járó díjat. Ez a Jessamyn West amerikai quaker-író nő Baráti meggyőzés c. könyvéből William Wyler azonos című filmje számára írott film-mese volt. Robert Reach azonban nem vehette át ezt a magas kitüntetést, mert egyrészt nem ő írta az említett forgatókönyvet, de főképp azért nem, mert ez a Robert Reach — egyáltalán nem is létezik!

A film-mesét Michael Wilson ismert amerikai forgatókönyv-író írta.

Hogyan történt ez a „félreértés”?

Michael Wilsont, miközben a film már forgatás alatt állott, maga elé idézte az ún. „Amerika-ellenes tevékenységet kivizsgáló” szenátusi bizottság azzal a váddal, hogy kommunista, vagy hogy legalábbis kommunista írókkal és

művészekkel barátkozik. Wilsont az Amerikai film-frók szövetsége tüstént „fekete-listára” helyezte, és több más forgatás alatt lévő vagy tervbevetett kézírata miatt közbenjárt az illetékeseknél „elhárítva magáról a felelősséget a kéziratok esetleges politikai hibái miatt”. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy a vállalkozók sorra visszaadták az inkriminált kéziratokat Wilsonnak, aki pedig már egy évtizede Amerika legkeresettebb forgatókönyvírói közé tartozik.

Wyler filmje azonban már csaknem készen állott, amikor a botrány kipattant. Erre sürgősen elkészült egy második forgatókönyvkézirat is, amelyet maga Jessamyn West és Wyler fivére, Robert készítettek. A film azonban mégis Wilson műve alapján készült. Hogy elkerüljék a további bonyodalmakat, a film készítői, az Alliec Artist egyszerűen — „elfelejtette” feltüntetni a film címfeliratai között a szövegíró nevét...

A Baráti meggyőzés, a humanizmusnak és az emberek közötti toleranciának ez a himnusza, megnyerte az ideai cannesi fesztivál nagydíját. S mikor André Basin, az ismert nevű francia filmkritikus és esztéta megkérdezte Wylert, hogyan engedhette meg egy ilyen nagytekintélyű művész mint ő, hogy egy inkvizíciós botrány eszközévé legyen, — Wyler vállát vonogatta és azt fellelte, hogy ő „csak” rendező s hogy őt nem azért fizetik, hogy politizáljon...

Igy győzte meg „barátilag” az Amerika-ellenes bizottság a hirhedt demokrácia művészeit arról, hogy őket azért fizetik, hogy megtagadják egykori barátaikat...

L. I.

